

А. Г. Загородній, С. М. Перепелиця

Тавхелідзе Альберт Никифорович

ТАВХЕЛІДЗЕ Альберт Никифорович (16. 12. 1930, Тифліс, нині Тбілісі — 27. 02. 2010, Москва) — фізик. Доктор фізико-математичних наук (1963), професор (1965), академік АН Грузії (1974; у 1986—2005 — її президент) та РАН (1990), віце-президент Міжнародної асоціації академій наук (1995—2005). Державні премії СРСР (1973) та РФ (1998), Ленінська премія (1988), премії імені М. Боголюбова НАНУ (1996) та Об'єднаного інституту ядерних досліджень (2002). Державні нагороди СРСР. Грузинський орден Честі (2000). Закінчив Тбіліський університет (1953). У 1956 під науковим керівництвом [М. Боголюбова](#) в Математичному інституті АН СРСР захистив кандидатську дисертацію. Працював 1956—79 в Об'єднаному інституті ядерних досліджень (м. Дубна): науковий співробітник, завідувач відділу теорії елементарних частинок, заступник директора Лабораторії теоретичної фізики; водночас 1965—70 — завідувач сектору теоретичної фізики Інституту фізики високих енергій (с-ще Протвино, нині місто; обидва — Московської обл.); 1967—71 — завідувач відділу теорії елементарних частинок Інституту теоретичної фізики АН УРСР (Київ); 1970—86 — один із засновників і перший директор, 1970—2010 — завідувач відділу теоретичної фізики Інституту ядерних досліджень РАН (Москва); 1971—2005 — завідувач відділу теоретичної фізики Тбіліського математичного інституту; 1977—94 — засновник і науковий керівник, 1994—2005 — директор Інституту фізики високих енергій Тбіліського університету; 1976—90 — професор кафедри квантової статистики, 2008—10 — завідувач кафедри фізики частинок і космології Московського університету. Наукова діяльність стосувалася квантової теорії поля і теорії елементарних частинок. До кола наукових інтересів належать: дисперсійні співвідношення і наближені рівняння в квантовій теорії поля; маси ферміонів і явище спонтанного

порушення симетрії; квантове число «колір» і кольорові кварки; релятивістська модель адронів як зв'язаних станів кольорових кварків; модель квазивільних кварків і масштабні закони при високих енергіях; правила рахування кварків; масштабно-інваріантні асимптотики в локальній квантовій теорії поля; незбереження ферміонного і баріонного чисел в калібровочних теоріях і структура основного стану. Одержав (із В. Матвєєвим і Р. Мурадяном) формули підрахунку кварків, як наслідок 1987 до Державного реєстру відкриттів СРСР було занесено «Правило кваркового рахування Матвєєва—Мурадяна—Тавхелідзе». Вперше одержав (з А. Логуновим) дисперсійні співвідношення для амплітуд фотонародження пі-мезонів на нуклонах. Запропонував (з А. Логуновим) тривимірне формулювання квантової теорії поля і одержав релятивістські квазіпотенціальні рівняння, відомі як рівняння Логунова—Тавхелідзе. Висунув гіпотезу (разом з М. Боголюбовим і Б. Струмінським) про наявність в кварків квантового числа, що одержало пізніше назву «колір» (1965).

Основні праці

Дисперсионные соотношения для реакции фоторождения p -мезонов на нуклонах // Журнал экспериментальной и теоретической физики. 1957. Т. 32, № 6 (співавт.); Quasi-Optical approach in quantum field theory // Nuovo Cim. 1963. Vol. 29 (співавт.); Higher Symmetries and Composite Models of Elementary Particles // Lectures presented at a Seminar on High Energy Phys. and Elementary Particles Trieste. Vienna, 1965, May 3 — June 30; Automodelity in Strong Interactions // Letters Nuovo Cimento. 1972. Vol. 5 (співавт.); On automodel asymptotics in quantum field theory // Theor. Mat. Phys. 1972. Vol. 12 (співавт.); Структура основного состояния в калибровочных теориях: двумерная квантовая электродинамика // Теоретико-групповые методы в физике. 1980. Т. 2; Symmetry properties and dynamics of the gauge theories with scalar fields // Theor. Mat. Phys. 1984. Vol. 59 (співавт.); Colour, Coloured Quarks, Quantum Chromodynamics // International Seminar «Quark-94». Vladimir, 1994.

Рекомендована література

1. Альберт Никифорович Тавхелідзе (к семидесятилетию со дня рождения) // Успехи физических наук. 2001. Т. 171, вып. 2;
2. Академик А. Н. Тавхелідзе. Дубна, 2010;
3. Інститут теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України. 1966—2015. К., 2015.

Бібліографічний опис:

Тавхелідзе Альберт Никифорович / А. Г. Загородній, С. М. Перепелиця // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2024. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-885292>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).